

משום שלום מלכות

במקדש

הרב יהודה זולדן

ראשי פרקים:

- א. הלכות ותקנות 'משום שלום מלכות' בחז"ל
  1. קרבן בעל מום ממלך גוי
  2. צדקה ממלכה גויה
  3. כתיבת שנות המלכות בגט
- ב. אכילת קרבן פסח משום שלום מלכות
- ג. קריאת התורה בהקהל ע"י אגריפס
- ד. ושבחוהו חכמים
- ה. סיכום

הלכות ותקנות 'משום שלום מלכות' בחז"ל

קרבן בעל מום ממלך גוי

מצינו מספר מקרים בהם התירו חז"ל חריגות בעבודת המקדש שעה שהיה מדובר במלכים. הנימוק לכך הוא 'משום שלום מלכות'. בדברינו הבאים נאפיין מקרים אלה ונעמוד בעיקר על פרשנות הרמב"ם בסוגייה. נימוק זה איננו מופיע פעמים רבות בחז"ל. בפעם הראשונה שאנו מוצאים שימוש בנימוק זה, מדובר בסיפור הקשור לחורבן בית שני. ממעשה זה ניתן ללמוד שהיה מותר להקריב קרבן בעל מום שנשלח ע"י מלך גוי בשל הנימוק 'משום שלום מלכות'. כך מופיע בתלמוד:

אקמצא ובר קמצא חרוב ירושלים. דהוא גברא דרחמיה קמצא ובעל דבביה בר קמצא, עבד סעודתא, אמר ליה לשמעיה: זיל אייתי לי קמצא, אזל אייתי ליה בר קמצא. אתא אשכחיה דהוה יתיב, אמר ליה: מכדי ההוא גברא בעל דבבא דההוא גברא הוא, מאי בעית הכא? קום פוק! אמר ליה: הואיל ואתאי שבקן, ויהיבנא לך דמי מה דאכילנא ושתינא, אמר ליה: לא. אמר ליה: יהיבנא לך דמי פלגא דסעודתך! אמר ליה: לא. אמר ליה: יהיבנא לך דמי כולה סעודתך! א"ל: לא.

נקטיה בידיה ואוקמיה ואפקיה. אמר: הואיל והווי יתבי רבנן ולא מחו ביה, ש"מ קא ניחא להו, איזיל איכול בהו קורצא בי מלכא. אזל אמר ליה לקיסר: מרדו בך יהודאי! א"ל: מי ימר? א"ל: שדר להו קורבנא, חזית אי מקרבין ליה. אזל שדר בידיה עגלא תלתא. בהדי דקאתי שדא ביה מומא בניב שפתים, ואברי לה בדוקין שבעין, דוכתא דלדין הוה מומא ולדידהו לאו מומא הוא. **סבור רבנן לקרוביה משום שלום מלכות**, אמר להו רבי זכריה בן אבוקולס: יאמרו, בעלי מומין קריבין לגבי מזבח! סבור למיקטליה, דלא ליזיל ולימא, אמר להו רבי זכריה: יאמרו, מטיל מום בקדשים יהרג! אמר רבי יוחנן: ענוותנותו של רבי זכריה בן אבוקולס, החריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו והגליתנו מארצנו.¹

(גיטין נה, ב)

לפי הצגת הדברים בבבלי, מסתבר שחכמים חשבו להקריב על המזבח קרבן בעל מום שנשלח ע"י מלך גוי משום שלום מלכות. כך הסביר הנצי"ב²:

פסק המג"א באו"ח (סי' תרנו) שמותר לעבור על ל"ת מפני שלום מלכות. והביא ראייה מהא דרצו חז"ל להקריב את הקרבן אשר הביא בר קמצא ועשה בו מום³ אלא שר"ז בן אבוקולס מיחה שלא יאמרו בעלי מומים קרבים ע"ג המזבח שלא

1. סיפור זה מופיע במקורות נוספים. לפי הבבלי, זו הפעם הראשונה שמלכות זו שלחה קרבן. החכמים רצו להקריב את הקרבן בעל המום משום שלום מלכות ור' זכריה בן אבוקולס התנגד כדי שלא יאמרו בעלי מומין קרבים. הביקורת עליו היתה שלא הסכים עם החכמים. לא נאמר שהיה כלל בסעודה. סיפור זה מופיע גם באיכה רבה (מהדורת וילנא פרשה ד, ג) שם הוא מוצג אחרת. הכהנים אכן לא הקריבו את הקרבן בעל המום, על אף שהיו מקריבים קרבנות אחרים שנשלחו ע"י מלך זה. הביקורת על ר' זכריה בן אבוקולס היתה על כך שלא מיחה בשעת הסעודה. כמו כן נאמר שם שנשלח נציג מטעם המלכות שראה שהכהנים לא מקריבים את הקרבן ומחליפים אותו באחר. לא נזכר שם כלל הנימוק 'משום שלום מלכות'. באיכה רבה (מהדורת בובר ד ד"ה "מעשה באדם אחד") משולבות שתי הגרסאות. ר' זכריה היה בסעודה והוא התנגד להקריב את הקרבן למרות הנימוק המופיע גם שם - משום שלמא דמלכות. הביקורת כלפיו היא בשתי נקודות: שלא מיחה בסעודה ושלא הסכים להקריב את הקרבן.
2. שו"ת משיב דבר חלק ב סי' נו ד"ה "ואפילו אם"
3. במגן אברהם שם ס"ק ח כתב: "משמע קצת בגיטין דף נ ובמעשה דבר קמצא שמותר לעבור על ל"ת מפני אימת המלכות, ע"ש". 'אימת המלכות' ו'שלום המלכות' לא בהכרח זהים, אך מאחר ובגמרא שם כתוב במפורש שהטעם הוא משום שלום מלכות, מכאן שיש מקום להשוות בין הדברים וכדברי הנצי"ב כאן. ע"ע בדברי הרב צבי שכטר בספרו "בעקבי הצאן" עמוד נ.

ידעו שהטעם היה משום שלום מלכות. משמע לולא האי גזרה היו עוברים על ל"ת להקריב בע"מ ע"ג המזבח משום שלום מלכות⁴.

במקרה המדובר שומעים בפעם הראשונה את הנימוק הזה, אם כי בין החכמים יש מחלוקת האם נכון יהיה להשתמש בו ולעשות דבר חריג במקדש מחשש שהדבר יתפרש אחרת.

צדקה ממלכה גויה

נימוק זה מופיע בחז"ל פעם נוספת בסיפור שארע לאחר החורבן. כך מופיע בגמרא:

איפרא הורמיז אימיה דשבור מלכא, שדרה ארבע מאה דינרי לקמיה דרבי אמי ולא קבלינהו; שדרינהו קמיה דרבא, קבלינהו משום שלום מלכות. שמע רבי אמי איקפד, אמר: לית ליה 'ביבש קצירה תשברנה נשים באות מאירות אותה'? (ישעיהו כז, יא) ורבא? משום שלום מלכות. ורבי אמי נמי משום שלום מלכות? דאיבעי ליה למפליגיהו לעניי עובדי כוכבים. ורבא נמי לעניי עובדי כוכבים יהבינהו, ור' אמי דאיקפד הוא משום דלא סיימוה קמיה.

(בבא בתרא י', ב - יא, א)

מוצאים אנו מחלוקת כיצד לנהוג לכתחילה בעת קבלת תרומה מגוי. למסקנת הגמרא ניתן היה לקבל את התרומה משום שלום מלכות ובלבד שיחלקו את התרומה לעניי עכו"ם. זאת אומרת, כשעומדים זה מול זה המנהג שאין מקבלים תרומות מגוי ושלוש מלכות, אזי גובר המנהג שאין מקבלים מהגויים תרומות. כשאין הדבר סותר ישירות מנהג והתרומות מיועדות אף הם לגויים, או אז נלקחה התרומה מהמלך⁵.

סיפור דומה מופיע על איפרא הורמיז בגמרא בבבא בתרא:

איפרא הורמיז אימיה דשבור מלכא, שדרה ארנא דינרי לקמיה דרב יוסף, אמרה: ליהוי למצוה רבה⁶. יתיב רב יוסף וקא מעיין בה, מאי מצוה רבה? א"ל

4. ע"ע בענין זה במהר"ץ חיות לגיטין נז, א. המהרש"א בחדושי אגדות שם קושר בין שני אירועים שארעו בסוף בית שני: מעשה בר קמצא והחנופה לאגריפס במעמד הקהל (בו נעסוק לקמן). לפיו היה זה דור של חנפים ולכן לא העירו החכמים על סילוקו של בר קמצא והחניפו לאגריפס.
5. בקובץ שיעורים בבא בתרא אות נו כתב, שאם 'ביבש קצירה' זהו איסור דאורייתא מכאן ששלוש מלכות דוחה אף איסור דאורייתא. עיי"ש מה שמקשה על כך, ובדבריו שם באות נד.
6. על איפרא הורמיז כתב רש"י בנדה כ, ב: "נכרית היתה וכן שמה. ואעפ"כ היתה משמרת עצמה מנדות וקרובה להתגייר, ואף קרבנות היתה שולחת (זבחים קטז, ב). ולשון יוני איפרא חף". אכן תרומותיה לא היו רק בכסף, אלא גם בקרבנות. מדובר על הקרבת קרבן בבמה לאחר החורבן, דבר שהוא מותר לגוי

אביי, מדתני רב שמואל בר יהודה: אין פוסקין צדקה על היתומים אפילו לפדיון שבויים, שמע מינה: פדיון שבויים מצוה רבה היא.
(בבא בתרא ת, א)

התוספות בבבא בתרא (ח, א ד"ה "יתיב"), מסביר את מעשהו של רב יוסף על פי סוגייתנו:

וא"ת וכי לית ליה 'ביבש קצירה תשברנה וגו' (ישעיה כז) כדאמר' בפירקין (דף י, ב?) ו"ל דקבל' משום שלום מלכות כדעבד רבא לקמן (שם), וכי היכי דפלגינהו רבא לעניי עובדי כוכבים, ה"נ פדה בהו רב יוסף שבווי עובדי כוכבים.

התוספות מקביל בין הנהגתו של רבא לבין זו של רב יוסף, אך הוא ממשיך ואומר שבכל זאת יש להבחין בין המקרים:

ומיהו לא צריכי להכי אלא כדפירש הקונט' דרבא דקבלה משום שלום מלכות וכיון שאמר לו ליתן למצוה רבה לא היה אפשר לחלקם לעניי עובדי כוכבים דאסור לגנוב דעת הבריות ואפי' דעתו של עובד כוכבים (חולין צד, א). אבל מעות המתחלקים לעניים אין כאן גניבת דעת דאינהו נמי ידע שישראל רגילין לפרנסם כדאמר בהנזקין (גיטין סא, א): מפרנסים עניי עכ"ם עם עניי ישראל מפני דרכי שלום.

מדברי התוספות עולה שרבא קיבל את התרומה מפני שהייתה אפשרות לחלקה לעניי גויים ורק לזאת הסכים ר' אמי. ר' אמי עצמו דחה את התרומה בתחילה מאחר שכדי לחלק לעניי עכ"ם אין צורך לעשות זאת דרכו. רב יוסף קיבל את הכסף לפדות שבויים מפני שהתנאי היה שהתרומה תהיה למצוה רבה והוא לא יכל לשנות⁷.

וכך הורה רבא לרב ספרא ולרב אחא בר הונא לעשות. עיין ברמב"ם בהל' מעשה הקרבנות פי"ט הט"ז. גם אנטונינוס ביקש מרבי להקריב קרבן (ירושלמי מגילה פ"א ה"א) ויש דעה שהוא התגייר (ירושלמי מגילה שם ובפ"ג ה"ב). על הקרבת קרבנות של גויים לשם שמיים לאחר החורבן, עיין במאמרו של הרב אליצור סגל תחומין יד עמ' 501-506.

7. בשני תירוצי התוספות נחלקו להלכה המחבר והרמ"א בשו"ע י"ד סי' רנד ס"ב. עיי"ש בס"ז ובש"ך ס"ק ג.

בסוגייה זו פסק הרמב"ם (הל' מתנות עניים פ"ח ה"ט), וכן הטור והשו"ע (יו"ד הל' צדקה סי' רנד ס"ב):

מלך או שר מן העכו"ם ששלח ממון לישראל לצדקה אין מחזירין אותו לו משום שלום מלכות, אלא נוטלין ממנו וינתן לעניי עכו"ם בסתר כדי שלא ישמע המלך.

ניתן ללמוד מכאן שהנימוק למתיר 'משום שלום מלכות', מתקשר אף הוא למלכות גויים.

כתיבת שנות המלכות בגט

תקנה נוספת שנימוקה 'משום שלום מלכות' קשורה להלכות גט. במשנה בגיטין עט, ב אמר שיש לכתוב את תאריך הגט לפי שנות המלכים. בגמרא שם נאמר:

אמר עולא: מפני מה תקנו מלכות בגיטין? משום שלום מלכות. ומשום שלום מלכות תצא והולד ממזר? אין, ר"מ לטעמיה, דא"ר המנונא משמיה דעולא, אומר היה ר"מ: כל המשנה ממתבע שטבעו חכמים בגיטין - הולד ממזר.

(גיטין פ, א)

רש"י שם⁸ מסביר: "שיהא לנו שלום עמהם שיאמרו חשובים אנו בעיניהם שכותבים שטרותיהם בשמינו". יש להדגיש, שדין זה נאמר אך ורק בגט ולא בשטרות אחרים כדברי תוספות שם⁹: "צריך לפרש דאין צריך שלום מלכות אלא בגט אשה לפי שהוא דבר גדול ומילתא דחשיבות לפי שעל ידי גט מותרת לכל אדם וחשיב משאר שטרות". יחד עם זאת, במשנה במסכת ידים (פ"ד מ"ח) נשמעה ביקורת על תקנה זו: "אמר צדוקי גלילי: קובל אני עליכם פרושים שאתם כותבין את המושל עם משה בגט". דהיינו שכותבים את שנות המלך יחד עם המשפט 'כדת משה וישראל'.

תקנה זו נפסקה ברמב"ם בהל' גרושין פ"א הל"ז:

וכן תקנו שיהו מונין בגיטין למלכות אותו הזמן משום שלום מלכות. כתב לשם מלכות שאינה מלכות אותה המדינה או לבנין הבית או לחרבן הבית, אם דרך אנשי אותו מקום למנות בו הרי זה כשר ואם אין דרכן למנות בו הרי זה פסול. וכבר נהגו כל ישראל למנות בגיטין או ליצירה או למלכות אלכסנדרוס מקדון

8. גיטין פ, א רש"י ד"ה "משום שלום מלכות".

9. תוספות ד"ה "מפני מה". כמו כן ברה"ש ב, א בתוד"ה "למלכים", וביבמות צא, ב תוד"ה "למלכות יון".

שהוא מנין שטרות, ואם כתב לשם מלכות אותו זמן במדינה שיש בה רשות אותה מלכות הרי זה כשר¹⁰.

הנימוק 'משום שלום מלכות' בצורתו זו מופיע בבבלי רק באותן שלוש הסוגיות שציינו. בירושלמי נימוק זה אינו מופיע כלל. גם אותה תקנה של כתיבת שנות המלכות בגט מנומקת בירושלמי (גיטין פ"ח ה"ה) בצורה שונה: "כתב לשם מלכות שאינה הוגנת לשם מלכות מדי... רבי יוחנן בשם רבי ינאי עשו את הוולד ממזר מפני הסכנה". אמנם מפרשי הירושלמי ניסו להתאים בין הבבלי והירושלמי, כמו למשל הפני משה שמפרש: "דעיקר התקנה שתקנו שם מלכות בגיטין מפני הסכנה שיהיה לנו שלום מלכות, ואמרו חכמים אם שינה בזה, הולד ממזר", אך על פי מקורות אחרים בירושלמי¹¹ ניתן לפרש שהנימוק 'משום סכנה' שונה מהנימוק של 'משום שלום מלכות' לפי רש"י שציינו לעיל. מרש"י משמע שזו הייתה יוזמה של חכמים כדי "שיהא לנו שלום עמהם שיאמרו חשובים אנו בעיניהם שכותבים שטרותיהם בשמינר". הנימוק משום סכנה מתאים יותר למצב בו קיימת דרישה של הגויים שנכתוב את שנות מלכותם בגט.

מכל המקורות הללו בחז"ל וברמב"ם, יש ללמוד שבכל פעם שמופיע הנימוק 'משום שלום מלכות' מדובר על מלך גוי, זר, ולא על מלך ישראל, ומפני כבודם חרגו מההלכה או שתיקנו בשל כך תקנות ייחודיות. על פי הגדרות אלה, ננסה להסביר שמושים נוספים שעשה הרמב"ם במושג 'משום שלום מלכות' ביחס לשתי חריגות נוספות בעבודת המקדש בשלהי הבית השני. נראה שהדוגמא הראשונה בה עסקנו בפרק זה - הקרבת קרבן בעל מום שניתן ע"י מלך גוי - משמשת מקור מרכזי לדברי הרמב"ם.

אכילת קרבן פסח משום שלום מלכות

במשנה בפסחים נאמר:

האומר לעבדו: צא ושחוט עלי את הפסח. שחט גדי - יאכל, שחט טלה - יאכל. שחט גדי וטלה - יאכל מן הראשון. שחט מה אמר לו רבו כיצד יעשה - ישחט טלה וגדי, ויאמר: אם גדי אמר לי רבי - גדי שלו וטלה שלי, ואם טלה אמר לי

10. דיון באשר לתוקפה של תקנה זו בזמן הזה עיין ברא"ש שם פ"ח אות ט, ובבית יוסף בטור אבן העזר סימן קכז, ז"ח; שם קכח, א; שם קכט, א.

11. המושג 'שעת הסכנה' מופיע בהקשרים שונים בירושלמי כמו במעשר שני פ"ד ה"ו; שבת פ"ב ה"ה (שם מוזכר מפני גויים של סכנה); כתובות פ"א ה"א; כתובות פ"ט ה"ט (מהסכנה אשה גובה בלא כתובתה ובע"ח שלא בפרוזבול); ב"מ פ"ב ה"ו. מושג זה מופיע גם בבבלי: שבת כא, ב; שבת קל, א; עירובין צא, א; פסחים כה, ב; סוכה יד, ב; יבמות קטו, ב; כתובות ג, ב; גיטין סו, א ועוד.

רבי - הטלה שלו וגדי שלי. שכח רבו מה אמר לו - שניהן יצאו לבית השריפה, ופטורין מלעשות פסח שני.

(פסחים פח, ב)

ובגמרא שם:

פשיטא, שחט גדי יאכל - אף על גב דרגיל בטלה. שחט טלה יאכל - אף על גב דרגיל בגדי. שחט גדי וטלה יאכל מן הראשון, והא תניא: אין נמנין על שני פסחים כאחד!?! **מתניתין במלך ומלכה**. והתניא: אין נמנין על שני פסחים כאחד, ומעשה במלך ומלכה שאמרו לעבדיהם: צאו ושחטו עלינו את הפסח, ויצאו ושחטו עליהן שני פסחים. באו ושאלו את המלך, אמר להם: לכו ושאלו את המלכה. באו ושאלו מן המלכה, אמרה להם: לכו ושאלו את רבן גמליאל. באו ושאלו את רבן (שמעון בן) גמליאל¹², אמר להם: מלכה ומלך **דדעתן קלה** עליהן - יאכלו מן הראשון, אנן - לא נאכל לא מן הראשון ולא מן השני.

נעיר שבירושלמי בפסחים פ"ח ה"ב לא נזכר כלל עניין המלך והמלכה, ופרשנות המשנה על פי הירושלמי היא שדין זה אמור גם באדם רגיל.

רש"י פירש שדעתן קלה - של המלכים שאינם מקפידים על גדי או טלה. תוספות (ד"ה במלך) מוסיף שהם לא מקפידים אם שמן או כחוש. סוגייה זו קשורה בגמרא שם לדין 'ברירה', שמשמעותו האם דבר שלא היה מבורר מראש והתברר רק אחר כך, נחשב כמבורר מתחילה. דין זה חל רק כשמקפידים על כך, אך מאחר שהם לא מקפידים אזי לא שייך כאן דין ברירה¹³.

ז"א רק למלך ומלכה שלא מקפידים על מין הקרבן - גדי או טלה, יאכלו מהראשון ולא מהשני, אבל אנשים רגילים שאין להם עושר כזה, לא יאכלו בכלל בשל דין ברירה. הרמב"ם בפרוש המשנה כתב אחרת:

וזה שהתרנו בכאן ואמרנו יאכל מן הראשון, הוא מיוחד למלך ולמלכה בלבד, כשאמרו לעבדיהם: צאו ושחטו עלינו את פסח ושחטו שני פסחים, **וזה לחסרון דעת העבדים ומיעוט התעסקם במצוות**, אבל שאר בני אדם אין אוכלים לא מן הראשון ולא מן השני.

12. כך גירסת ר"ח וכת"י מינכן וכך מצינו בדקדוקי סופרים שם.

13. בעניין זה ראה באנציקלופדיה תלמודית כרך ד ערך "ברירה".

דעתן קלה - של העבדים. נימוק זה אינו תואם את דברי הגמרא, ממנה עולה של המלכים קלה ולא של עבדיהם, וקשה עוד יותר בשל נימוק הרמב"ם בהל' קרבן פסח פ"ג ה"א:

ואם היה מלך או מלכה ואמר לעבדו לשחוט עליו, ושחט גדי או טלה, יאכל מן (הנשחט) הראשון משום שלום מלכות.

הנימוק 'משום שלום מלכות' לא הוזכר כלל בגמרא ומפסיקתו עולה שהבעיה היא במלכים ולא בעבדים. הכסף משנה על הרמב"ם שם, מנסה ליצור זהות בין שני המושגים 'שלום מלכות' ו'דעתם קלה', וכך כותב:

ורבנו נראה שמפרש טעמא במלך ומלכה משום שלום מלכות והיינו שדעתן קלה עליהם, ומשמע לי דהיינו לומר, שאם נאמר למלך שלא יאכל כלל יכעוס על עבדו ויהרגוהו, או שמא יכעס על החכמים שאמרו דלא יאכל כלל משום דאין ברירה, שיעלה על דעתו של מלך שיש ברירה אלא שלהקניטו אמרו כן.

לפי הכסף משנה, 'שלום מלכות' הוא סיבה שלא להכעיס את המלכים מאחר שדעתם קלה ועקב כך יפגעו בעבדיהם או בחכמים. מכאן, שאת פסיקת הרמב"ם ביד החזקה מפרש הכסף משנה על בסיס ההבנה שדברי הגמרא 'דעתן קלה' מוסבים על המלך ולא על עבדיו בשונה מפרושו במשנה. על כן כתב הכסף משנה שדברי הרמב"ם בפירוש המשנה אינם מובנים לו.

גם המאירי בפסחים שם מפרש כך את הגמרא: "ומשום שלום מלכות הקל בה מפני שדעתם קלה לכעוס".

התוספות יום טוב בפסחים פ"ח מ"ב פירש באופן שונה את הגמרא. לפיו, אכן דעת העבדים היא קלה מאחר שאינם מתעסקים במצוות, וע"י כך נגרם מכשול זה ויבואו המלך והמלכה לידי מחלוקת עם עבדיהם ויהרגום. התוספות יום טוב עצמו ער לכך שבגמרא כתוב: "מלך ומלכה דדעתן קלה עליהן" והכוונה למלכים ולא לעבדים, "מכל מקום הענין מובן ורצה לומר עבדיהם ומתקני סעודתם".

הרב יוסף קאפח בפרוש המשנה לרמב"ם כתב לעומת זאת, שתרגומו של הרמב"ם למשנה הוא אחר: "וכל זה מחמת קלות דעת השליטים ומיעוט כניעתם למצוות".

הרב קאפח מסביר שהמתרגם החליף בין שתי מילים דומות בערבית, ואכן לפי התרגום הנדפס דברי הרמב"ם אינם מובנים, אך לפי תרגומו של הרב קאפח נראה, שדברי הרמב"ם בפרוש המשנה וביד החזקה מתפרשים על פי הכסף משנה.

אך אף על פי כן קשה, שהרי לפי הכסף משנה העיקר חסר מן הספר. הנימוק המרכזי 'שלוש מלכות' היה צריך להיכתב בגמרא. הנימוק 'דעתן קלה' מסביר רק את הבעיה, אך לא מנמק דיו מדוע אנו משנים הלכה בהלכות קרבן פסח ומאפשרים למלך ולמלכה לעשות דבר שלאדם רגיל אסור. רש"י והתוספות פירשו 'דעתן קלה' במובן זה שהמלכים אינם מקפידים על מין הקרבן וטיבו ובדרך זו נפתרת בעיית 'הברירה'. מכאן שאם אדם רגיל, שאיננו מלך, אך איננו מקפיד על מה שהוא אוכל (כגון אדם עשיר), גם לו יהיה מותר לאכול מהנשחט ראשון. לפי פרשנות זו, אין זה דין מיוחד במלך אלא בכל אדם, אלא שאצל מלך שיש לו מאכלים רבים מציאות זו שכיחה יותר מאדם רגיל. לרמב"ם שהסביר זאת בנימוק 'מפני שלוש מלכות' המשמעות היא הפוכה לחלוטין, על פי הסברו של הכסף משנה. זהו דין במלך בלבד בשל העובדה שהמלך מקפיד על מאכלו ולכן הוא יכעס על עבדו ויהרגהו, ולפיכך משום שלוש מלכות התיירו.

מכל מקום הרמב"ם נימק את הדין 'משום שלוש מלכות' ולפי דברינו לעיל נימוק זה מתייחס למלך גוי. נשאלת השאלה מה עניין מלך גוי לקרבן פסח? הרי אסור לו לאוכלו כמו לכל גוי אחר, ומה זה משנה אם יאכל מהראשון או מהשני?¹⁴ מי הם המלך והמלכה עליהם הגמרא מספרת?¹⁵

לפי הגירסה בגמרא השאלה הופנתה לרבן גמליאל, אך רבן גמליאל חי לאחר החורבן ולא ברור מי הם המלך והמלכה. רבנו חננאל גורס (וכך הוא בכת"י מינכן) רבן שמעון בן גמליאל. לפי זה מדובר באביו של רבן גמליאל שחי בזמן הבית. בזמן רבן שמעון בן גמליאל, המלך היה אגריפס. על פי התייחסותו של הרמב"ם לאגריפס בסוגייה נוספת בה הוא השתמש בנימוק 'משום שלוש מלכות', ננסה לפתור את הקשיים בהלכה זו ברמב"ם.

14. בסוגייה זו עסק גם בשו"ת בית מרדכי (פוגלמן) עמ' רז.

15. סיפור דומה מופיע בגמרא פסחים דף נז, א ובכריתות כח, ב: "מלכא ומלכתא הוו יתבי, מלכא אמר: גדיא יאי, ומלכתא אמרה: אימרא יאי. אמרו: מאן מוכח - כהן גדול, דקא מסיק קרבנות כל יומא. אתא איהו אחוי בדיה: אי גדיא יאי - יסק לתמידא! אמר מלכא: הואיל ולא הוי ליה אימתא דמלכותא - ניפסקו לימיניה. יהב שוחד ופסקיה לשמאליה. שמע מלכא ופסקיה לימיניה. אמר רב יוסף: בריך רחמנא דאשקליה ליששכר איש כפר ברקאי למיטרפסיה מיניה בהאי עלמא". שם מפרש רש"י שהמלך והמלכה היו ממלכי בית חשמונאי.

קריאת התורה בהקהל ע"י אגריפס

מצינו מקרה נוסף בו הותר דבר הקשור לעבודת המקדש ונימוקו לשיטת הרמב"ם הוא 'משום שלום מלכות'. המשנה במסכת סוטה עוסקת בפרשת המלך - מצוות הקהל, שם נאמר שהמלך היה עומד ומקבל וקורא יושב. ובהמשך:

אגריפס המלך עמד וקבל וקרא עומד ושבחוהו חכמים וכשהגיע ל'לא תוכל לתת עליך איש נכרי' זלגו עיניו דמעות. אמרו לו: אל תתיירא אגריפס אחינו אתה אחינו אתה אחינו אתה¹⁶.

(משנה סוטה פ"ז מ"ח)

מה יחוסו של אגריפס? האם הוא יהודי או גוי? רש"י במסכת סוטה (מא, א) כותב:

אגריפס היה מלך ישראל, והוא היה מזרעו של הורדוס, ובימיו נחרב בהמ"ק. זלגו עיניו דמעות - שהמקרא הזה פוסלו מן המלכות... דאע"ג דאמו מישראל אין ראוי למלכות דעבד היה וזילא מילתא.

העם צעקו לו "אחינו אתה" מאחר שאמו מישראל, ומשמע שאביו לא מישראל.

הרשב"ם בפסחים (קז, ב) כותב: "מלך כשר ומבני חשמונאי היה". על כך העיר שם התוספות (ד"ה "אפילו"): "ולא דק דבסוטה (דף מא, א) אמרי' כשהגיע למקרב אחיך תשים עליך מלך זלגו עיניו דמעות". אולם התוספות בסוטה (מא, ב ד"ה "אותו") כותב אחרת:

זוקא גבי נשיאות ושררות בעלמא דלינהג שררות במתא, דרשינן 'שום תשים עליך מלך מקרב אחיך', מדסמך משימות למקרב אחיך ש"מ דבעינן בהו מקרב אחיך קצת כגון אמו מישראל. אבל מלך חזר ושנה עליו מקרב אחיך תשים עליך

16. על זיהוי של אגריפס האמור בחז"ל, האם הוא אגריפס הראשון או השני, רבו הדעות. עיין בדברי הנצי"ב בעמק הנצי"ב לפרשת שופטים דברים טו. ההיסטוריון זאב יעבץ בספר תולדות ישראל חלק ה עמ' 95 קבע את המעמד לשנת 41 לסה"נ. אנו ננקוט כדעה הסוברת שזהו אגריפס השני. ראה גם בספרו של פרופ' דניאל שורץ, "אגריפס הראשון - מלך יהודה האחרון"; "אגריפס ועם ישראל: ספרות חז"ל", מרכז זלמן שז"ר, ירושלים: תשמ"ז, עמ' 171-184, על ייחוסו של אגריפס על פי ההלכה שם עמ' 228-231, דליה טריפון, "קטע ממשנה כעדות למעמדו של המלך אגריפס השני" קתדרא 53, עמ' 27-48; שם עמ' 37-38, ובהע' 30, 55, 56. התגובה "אחינו אתה" היא בניגוד ל"לא תוכל לתת עליך איש נכרי". על אדומי נאמר בדברים כג, ח: "לא תתעב אדומי כי אחיך הוא, דור שלישי יבוא להם בקהל ה'". לפי דבריה, הוא נכרי כיוון שהתמנה ע"י השלטון הזר; אברהם קורמן, שמעתינן 95 עמ' 45.

מלך, דקפיד קרא גבי מלך עד שיהא ממש מקרב ממוצע מאביו ואמו מישראל, וזו הייתה החנופה שמלך בזרוע שלא כדין תורה והודו לו והחזיקו בכך. נהי שלא יוכלו למחות היה להן לשתוק ולא להחזיקו. וזהו עונש החנופה בדבר עבירה שמחניף לחבירו מחמת יראתו מפניו, ואינו חושש על יראת הקב"ה, ועושה עין שלמעלה כאילו אינה רואה.

התוספות ביבמות (מה, ב ד"ה כיון), וכן בבבא בתרא (ג, ב ד"ה כל), סוברים שגם אמו לא הייתה מישראל. התוספות בכתובות (יז, א ד"ה מלך), כותב שהוא לא היה מלך גמור, אם כי נהגו בו כבוד.

הרמב"ם בפרוש המשנה שם כותב:

ואגריפס היה מקהל גרים ולא היה לו אם מישראל¹⁷, ולא היה מותר למנותו בשום פנים לפי שנאמר: 'שום תשים עליך מלך מקרב אחיך' ובאה בקבלה כל משימות שאתה משים עליך לא יהו אלא מקרב אחיך. ואמנם אמרו לו אחינו אתה משום שלום המלכות. ואמרו, באותה שעה נתחייבו שונאיהם של ישראל כליה, מפני שהחניפו לו לאגריפס... ואמנם שבחו לו העמידה, מפני שהיא מצוה.

מהרמב"ם בפהמ"ש ניתן ללמוד מספר נקודות:

1. יחוסו של אגריפס - הוא גר, שאמו לא מישראל.
2. אין למנות אדם כזה למלך.
3. עם ישראל התחייב כליה בשל החנופה.
4. חכמים שבחו את העובדה שהוא עמד ולא ישב.

על האיסור למנות מלך שאמו לא מישראל, כתב הרמב"ם בספר המצוות:

המצוה השס"ב היא שהזהירנו שלא למנות מלך עלינו איש שלא יהיה מזרע ישראל אע"פ שהיה גר צדק. והוא אמרו (שופטים יז) 'לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא'. ולשון ספרי: לא תוכל לתת עליך איש נכרי זו מצוות לא תעשה. וכן שאר המגויים אינו מותר שנמנה עלינו בעניין מן העניינים לא מנוי תורה ולא מנוי מלכות איש שיהיה מקהל גרים עד שתהיה אמו מישראל,

17. בדפוסים הרגילים כתוב "שלא היה לו אב מישראל". אך כפי הנראה צריך לגרוס ברמב"ם "שלא היה לו אם מישראל", וכפי שהעיר בפרוש תפארת ישראל בסוטה פ"ז אות נו, וכך גרס הרב יוסף קאפח בפרוש המשנה לרמב"ם. וע"ע בארעא דרבנן מערכת א אות פב, ובכנסת הגדולה חו"מ סימן ז והגב"י אות א.

לאמרו (שם מצוות עשה קעג) 'שום תשים עליך מלך מקרב אחיך'. אמרו (יבמות מה, ב): כל משימות שאתה משים עליך לא יהו אלא מקרב אחיך. (מצוות לא תעשה שסב)

הרמב"ם בעניין זה נוקט כשיטתו בהל' מלכים פ"א ה"ד:

אין מעמידין מלך מקהל גרים אפילו אחר כמה דורות עד שתהיה אמו מישראל, שנאמר 'לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא'... ואין צריך לומר דין או נשיא שלא יהא אלא מישראל, שנאמר 'מקרב אחיך תשים עליך מלך' כל משימות שאתה משים לא יהו אלא מקרב אחיך.

המשפט הפותח את ההלכה ברמב"ם לקוח מהמדרש, והוא נלמד מהמעשה של אגריפס:

מעשה באגריפס שמשחוהו ישראל מלך עליהן, וכיון שהגיע מוצאי שביעית לקרות המלך בספר תורה עמד הוא וקרא ושבחוהו חכמים, וכיון שהגיע ל'לא תוכל לתת עליך איש נכרי' זלגו עיניו דמעות. ענו ואמרו לו: אל תירא אגריפס אחינו אתה אחינו. מאותה שעה נחתם גזר דין על אבותינו לגלות מפני שחינפו. מיכן אמרו: אין מעמידין מלך מקהל גרים אפלו אחר כמה דורות עד שתהא אמו מישראל.

(מדרש תנאים לדברים יז, טו)

גם הרמב"ן רואה בשלילה את מינויו של אגריפס למלך:

אגריפס המלך בסוף בית שני... ולא אמר הכתוב 'המלך אשר ימלוך עליך', אבל אמר 'מלך אשר תקים' (דברים כח, לו), רמז לנו יתברך שלא היה ראוי למלוך ואסור היה להיות מלך על ישראל מדין תורה, אבל הקימו עליהם הוא ואבותיו שלא כדת¹⁸, כמו שהוזכר זה במסכת סוטה (מא, א).

(ויקרא כו, טז)

18. הרמב"ן בספר המצוות (לא תעשה מצווה יב) מציין: "כל המקומות שבה בהן בתורה לא יוכל לעשות, כולם לשון מניעה ואיסור הן". בין הדוגמאות הוא מזכיר את הפסוק: "לא תוכל לתת עליך איש נכרי" (דברים יז, טו). וכ"כ בדברים כא, טז וגם שם ציין פסוק זה. בדברים יז, טו שואל הרמב"ן: אם מלך נבחר ע"י נביא או אורים, ברור שלא יבחר מלך נכרי ומדוע כתבה התורה "לא תוכל לתת עליך איש נכרי"? "אבל לדעת רבותינו יש בכתוב הזה תנאי נסתר, יאמר שום תשים עליך המלך שיבחר השם בו אם תוכל לעשות כן שיענך השם בנביאים, אבל איש נכרי לא תוכל לתת עליך לעולם".

גם ביבמות (מה, ב) כותב הרמב"ן שמלך צריך להיות מהמיוחסין שבאחיק וכשיטת התוספות שם, וכך כותב גם התשב"ץ בפרושו לאבות פ"א מ"י¹⁹.

הרמב"ם לא התייחס בהלכה לאגריפס ולקריאתו בתורה, אך מדבריו בפרוש המשנה עולה שההיתר שאגריפס יקרא בתורה למרות שלא היה ראוי למלוכה הוא משום שלום מלכות.

את העובדה שחכמים שבחו אותו שעמד, ציין גם הרמב"ם בהל' חגיגה פ"ג ה"ג, בפרק בו הוא עוסק במצוות הקהל: "וקורא כשהוא יושב ואם קרא מעומד הרי זה משובח". אין הרמב"ם מזכיר את המעשה עם אגריפס כלל, מפני שלשיטתו זוהי דוגמא שלילית ומלך כזה אינו ראוי להיות מלך, וממילא אינו ראוי לעמוד בראש המעמד.

ושבחוהו חכמים

במקום נוסף מזכירים חכמים את אגריפס ומשבחים אותו ואף הוא בעניין הקשור למקדש. גם כאן הרמב"ם מציג את העניין אחרת. אומרת המשנה בביכורים פ"ג מ"ד: "הגיעו להר הבית אפילו אגריפס המלך נוטל הסל על כתפו ונכנס עד שמגיע לעזרה".

אך הרמב"ם כותב:

המביא את הבכורים יש לו רשות ליתנם לעבדו וקרובו בכל הדרך עד שמגיע להר הבית, הגיע להר הבית נוטל הסל על כתיפו הוא בעצמו, ואפילו היה מלך גדול שבישראל ונכנס עד שמגיע לעזרה וקורא.

(הל' ביכורים פ"ג מ"ב)

הרמב"ם אינו מזכיר את אגריפס בהלכה זו, אך פוסק את העיקרון ההלכתי שנלמד מהמשנה. בפרושו למשנה בביכורים, כותב הרמב"ם: "ואגריפס המלך ממלכי בית שני בעל נפש גדולה ושררה רבה".

אין בדברי הרמב"ם הללו שום נימה של ביקורת על אגריפס. אכן בפרוש תפארת ישראל על המשנה שם (בבועז אות א) מעיר על הרמב"ם: "ותמהני הרי ידוע שאדרבה בימיו בעונותינו הרבים, נטו צלילי ערב למלכות ישראל והיו כבושים תחת הרומים?". מוסבר בבועז על פי שיטת התוספות (סוטה מא, ב) שאגריפס מלך שלא כדון, כי אביו ואמו לא היו מישראל, אעפ"כ שבחוהו חכמים בעת קיום מצווה.

19. על מעמדו של אגריפס כמלך ע"ע בשו"ת נוב"י קמא חו"מ סימן א; שו"ת חת"ס או"ח סימן יב; שו"ת אגרות משה חלק או"ח ב סימן נא; שו"ת ציץ אליעזר חלק יט סימן מז אות ח.

לא ברור אם היה כלל מעשה שכזה, או שחכמים רק הדגימו הלכה על אגריפס²⁰. אך הרמב"ם בהל' ביכורים שוב פוסק את העיקרון שחז"ל רצו ללמד, אבל לא מצייין שמדובר באגריפס, אלא להפך, מדגיש שמדובר במלך גדול בישראל.

נראה שהתייחסותו של הרמב"ם לאגריפס מורכבת. מחד הוא איננו ערל, הוא גר ויש לראותו כיהודי לכל דבר, מאידך מחשיב הרמב"ם את מעמדו של אגריפס כמי שאסור היה למנותו למלך ומבחינה זו הוא כמלך גוי. לכן, בכל אותם מקרים שהרמב"ם מתייחס לפעולותיו כמלך, הוא רואה זאת בשלילה ומתייחס אליו כאל מלך גוי ולכן משתמש בנימוק: 'משום שלום מלכות'²¹. במקרים מסויימים מתעלם הרמב"ם מהעניין ומפרש אותו אחרת כדוגמת ההלכה בהלכות ביכורים.

20. ישנן פעמים נוספות בהן חז"ל מדגימים הלכה דרך אגריפס או משבחים אותו, אך הדבר לא נזכר ברמב"ם כלל. ביומא כ, ב נאמר: "מעשה באגריפס המלך שהיה בא בדרך ושמע קולו (של גביני כרוז) בשלש פרסאות, וכשבא לביתו שיגר לו מתנות". בכתובות יז, א נאמר: "ת"ר: מעבירין את המת מלפני כלה, וזה מלפני מלך ישראל. אמרו עליו על אגריפס המלך שעבר מלפני כלה, ושבוהו חכמים. שבוהו, מכלל דשפיר עבד, והא א"ר אשי: אפילו למ"ד נשיא שמחל על כבודו - כבודו מחול, מלך שמחל על כבודו - אין כבודו מחול, דאמר מר: 'שום תשים עליך מלך' - שתהא אימתו עליך (דברים יז, טו)". אך בפסחים קז, ב נאמר: "תא שמע: אפילו אגריפס המלך שהוא רגיל לאכול בתשע שעות - אותו היום לא יאכל עד שתחשך". אם הדבר היה או לא, יהיה זה תלוי בגרסאות - "שהוא רגיל לאכול" או "שהוא אוכל". עיין בשו"ת הרדב"ז חלק ג סי' תקפ ביחס למקרה שלפנינו, האם אכן אגריפס הביא ביכורים או שחז"ל רק הדגימו עליו. עיין בספרו של פרופ' דניאל שורץ 'אגריפס הראשון - מלך יהודה האחרון' (מרכז זלמן שז"ר, ירושלים: תשמ"ז, עמ' 177-180), לפיו אין זו עדות שכך היה אלא התכוונו חז"ל לומר שאף אדם חשוב כמוהו חייב למחול על כבודו ולעשות מלאכתו בעצמו. כך סובר גם א' ביכור בספרו "הכהנים בעבודתם" עמ' 13. ח' אלבק חולק עליו ועיין מבוא למשנה, ת"א תשל"ד, עמ' 78-81.

21. הרב ישראל אריאל (מחזור המקדש סוכות עמ' 129-131) מסיק מדברי הרמב"ם בפהמ"ש בסוטה בעקבות מקרה אגריפס, שהמלכים כולם עמדו בראש מעמד הקהל רק משום שלום מלכות, והמצווה ביסודה מוטלת על הכהנים או החכמים. נראה שאין הדברים נכונים. הרמב"ם התייחס בפירושו המשנה רק לאגריפס וכתב את הנימוק משום שלום מלכות בשל מורכבות העניין. הרמב"ם בהלכות חגיגה כתב רק הלכות שיתקיימו לעתיד לבוא ולא התייחס לאירועים שארעו בעבר והדגיש בדבריו שהמצווה היא על המלך. כך כתב הרמב"ם בהל' חגיגה פ"ג ה"ד: "והמלך עולה ויושב עליה כדי שישמעו קריאתו וכל ישראל העולים לחג מתקבצין סביביו". ושם הלכה ו: "שהמלך שליח הוא להשמיע דברי האל". לו כדברי הרב ישראל אריאל, הרמב"ם היה צריך להדגיש זאת. מה גם שבחז"ל נקרא המעמד כולו "פרשת המלך" (סוטה פ"ז מ"ח). אין להוכיח דבר גם מהמסופר על ירבעם שמלך במוצאי שביעית וחשש מי יעמוד בראש המעמד ולמי יתנו כבוד גדול יותר, לו עצמו או לרחבעם. אלו הן באמת מחשבותיו של ירבעם בן נבט, אך לא הבנתם של חז"ל. ישנם הסברים שונים מדוע דווקא מלך עומד בראש העניין

כך גם באשר לאכילת קרבן פסח הרמב"ם כותב: "ואם היה מלך או מלכה ואמר לעבדו לשחוט עליו, ושחט גדי או טלה, יאכל מן (הנשחט) הראשון, משום שלום מלכות". הרמב"ם מציין את הנימוק 'משום שלום מלכות', מאחר שהיתר זה ניתן לפי הבבלי רק למלכים, ואגריפס לצורך העניין נחשב למלך גוי מאחר שאסור היה לו למלוך כיוון שאביו ואמו לא מישראל. מאידך הוא הרי גר ויהודי לכל דבר ורשאי לאכול קרבן פסח. במקרה כזה הדין הוא שאוכל מהראשון.

כך גם בנוגע לקריאת התורה במעמד הקהל. היה אסור למנותו כלל למלך, ואף הוא הרגיש בדבר זולגו ועיניו דמעות כשקרא את הפסוק: "לא תוכל לתת עליך איש נכרי". (דברים יז, טו) אך מאידך, חכמים ציינו לשבח את העובדה שהוא עמד כמו כל אדם מישראל ולא ישב בעזרה, מאחר שהשיבה בעזרה מותרת אך ורק למלך מבית דוד ואף לא למלך מישראל²².

לפי דברינו לעיל נוכל להבין אירועים נוספים שקרו במקדש, בהם מלכים התערבו ושינו מהסדר הרגיל בעבודת המקדש. בגמרא בפסחים מסופר סיפור שמקורו בתוספתא בפסחים פ"ד ה"ו ומופיע גם באיכה רבה א, א:

תנו רבנן: פעם אחת ביקש אגריפס המלך ליתן עיניו באוכלוסי ישראל. אמר ליה לכהן גדול: תן עיניך בפסחים. נטל כוליא מכל אחד, ונמצאו שם ששים ריבוא זוגי כליות, כפלים כיוצאי מצרים חוץ מטמא ושהיה בדרך רחוקה²³. ואין לך כל פסח ופסח שלא נמנו עליו יותר מעשרה בני אדם, והיו קוראין אותו פסח מעובין. נטל כוליא? הא בעי אקטורה! - דהדר מקטיר להו. והכתיב (ויקרא ג): 'והקטירו' שלא יערב חלביו של זה בזה! - דהדר מקטיר להו חדא חדא. והתניא:

- ונצטט רק את דברי רבנו בחיי לדברים לא, י: "וסוד ההקהל כי כל הנמצאים כולן יהיו נקהלים ונקראים לפני המלך ה', ולכן היתה מצוותה במלך, שהמלך היה קורא בתורה".
22. עניין השיבה בעזרה בשעת מעמד הקהל, הוא זה שהניע את ירבעם בן נבט לעבר את השנה ולעשות את העגלים בבית אל ובדן ולמנוע מהעם לעלות לירושלים. כך על פי הגמרא בסנהדרין קא, ב. אם כי בירושלמי בעבודה זרה מוצג העניין בצורה קצת שונה.
23. על מספר זה כתב בשו"ת התשב"ץ חלק א סי' ג: "והוא פלא. וגם אפשר שלא היו עולים כלם שהרי היו כמה זקנים וחלשים ואנוסים בעסקיהם או עוסקים במצות שפטורים מן המצות וכמה פטורים מעליית הרגל המזכרים בפ"ק דחגיגה (ב, א) וכמה טמאי' שלא היו עולים לרגל. ומצינו שם רבי יהודה בן בתירא היה בנציבין ולא עלה לרגל ושלחו לו - אשריך רבי יהודה שאתה בנציבין ומצודתך פרושה בירושלם, כדאי' בפ"ק דפסחים (ג, ב), וכי"ב היו הרבה בישראל שלא היו עולין. ובין כך וב"כ בזמן שישראל עושים רצונו ש"מ מתקיים בהם 'לא תאונה אליך רעה וגו' כי מלאכיו וגו'".

(שם) והקטירים - שיהא כולו כאחד! אלא: תפיסה בעלמא, דשקיל מינייהו עד דיהבין ליה מידי אחרינא.

(פסחים סד, ב)

הגמרא הקשתה בעצמה איך הוקרב הקרבן ללא הכוליא, והסבירה שהבעיה נפתרה ע"כ שהוקרבו כוליא כוליא, כשבתמורתה ניתן משהו אחר ע"י הבעלים²⁴. הגמרא לא דנה איך ניתן לאגריפס לעשות דבר שהוא חריג בעת הקרבת קרבן פסח, לפני שדנה איך חכמים פתרו את הבעיות ההלכתיות שהתעוררו כתוצאה מכך. יתכן שגם כאן, ההיתר לעשות כך הוא משום שלום מלכות, למרות שהדבר לא צויין במפורש.

דוגמא נוספת היא המסופר בויקרא רבה (ומופיע גם במדרש תהילים כב, לא):

אגריפס המלך ביקש להקריב ביום אחד אלף עולות. שלח ואמר לכהן גדול: אל יקריב אדם היום חוץ ממני. בא עני אחד ובידו שתי תורים אמר לכהן: הקרב את אלו, אמר לו: המלך ציוני ואמר לי אל יקריב אדם חוץ ממני היום, א"ל: אדוני כהן גדול! ארבעה אני צד בכל יום, ואני מקריב שנים ומתפרנס משנים. אם אי אתה מקריבן אתה חותך פרנסתי. נטלן והקריבן. נראה לו לאגריפס בחלום: קרבן של עני קדמך. שלח ואמר לכהן גדול: לא כך צויתך אל יקריב אדם חוץ ממני היום, א"ל: אדוני המלך בא עני אחד ובידו שתי תורים. אמר לי הקרב אלי את אלו. אמרתי לו המלך ציוני ואמר לי אל יקריב אדם חוץ ממני היום, אמר ארבעה אני צד בכל יום, ואני מקריב שנים ומתפרנס משנים. אם אי אתה מקריב אתה חותך את פרנסתי, לא היה לי להקריבן? א"ל: יפה עשית כל מה שעשית.

(ויקרא רבה, וילנא פרשה ג ד"ה ושסע אותו)

הסיפור אמנם מסתיים בטוב, אך גם כאן יש לשאול איך אגריפס יכל לנעול את שערי המקדש במשך יום שלם, רק בשל כך שהוא רצה להקריב אלף קרבנות? נראה לומר שגם כאן עשו 'משום שלום מלכות', למרות שאין הדבר נזכר במפורש²⁵.

24. כששאל פוקד את העם לפני המלחמה בעמלק נאמר: "וישמע שאול את העם ויפקדם בטלאים" (שמואל א טו, ד), יונתן מתרגם שם: "ומנינון באמרי פסחיא". עיין ברד"ק שם.

25. בעניין זה עיין בדברי פרופ' ש' ליברמן בספרו "יונים ויוניות" עמ' 258; באמרה של ד' טריפון (צויין לעיל הע' 16) בהע' 59; בספר קדמוניות היהודים (יט, סעיפים 296-293, 331) נאמר שאגריפס היה ממונה על המקדש מטעם הרומאים, לכן יתכן שדווקא אצלו אנו מוצאים מעורבות גדולה יותר בעבודת המקדש.

סיכום

- חז"ל השתמשו בתקנה 'משום שלום מלכות' כאשר היה צורך לעשות שינויים בהלכה מחוסר ברירה, בעקבות מעשה או דרישה של מלך גוי.
- ההחלטה לעשות שינויים בהלכה בשל נימוק זה, תלויה בשיקול דעתם של חכמים.
- הרמב"ם השתמש בנימוק 'משום שלום מלכות' לחריגות אחרות בעבודת המקדש: מלך ומלכה שנמנו על שני קרבנות בפסח, המלך אגריפס שקרא במעמד הקהל וכדומה.
- נימוק זה לא נאמר דווקא על שינויים וחריגות בעבודת מקדש, אך ניתן להשתמש בו ולהסביר על פיו ארועים נוספים המוזכרים בחז"ל, בהם חרגו מעבודת המקדש הרגילה.

